

4481.28 + 0509-38

УДК 378.14(045)

Підготовка бакалавра
 контроль якості підготовки
 підготовка кадрів
 освітні заклади вищої технічної школи

Н.В. Ладогубець, доц.

(Національний авіаційний університет)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ БАКАЛАВРА В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Розглянуто психолого-педагогічні аспекти контролю якості фундаментальної підготовки бакалаврів вищої технічної школи з врахуванням обмеження суб'єктивних дій викладача на результат виміру, з одного боку, та визначенням психофізіологічних особливостей особистості кожного студента, з іншого боку. Запропоновано певні види проведення контролю якості фундаментальної підготовки бакалаврів залежно від психофізіологічних особливостей особистості бакалавра.

Фундаментальна підготовка вузу є першою базовою сходинкою освітнього рівня "бакалавр", що визначає її цілі та завдання. Саме тут відбувається пізнання законів природи й одночасно підготовка можливості їх практичного використання, формується вміння творчо мислити, застосовувати отримані знання для розв'язку комплексних завдань, переробляти одержану інформацію і на її базі проектувати нову.

Головною задачею вищої школи є підвищення рівня та якості фундаментальної підготовки спеціалістів вищої кваліфікації для подальшого успішного опанування наукових дисциплін та набуття відповідної кваліфікації.

Традиційна система освіти базується на необхідності запам'ятовування відповідної інформації, що, як правило, не завжди сприймається студентами і веде до негативних результатів.

Аналіз педагогічної літератури та сучасної підготовки у вищій технічній школі показує, що традиційні засоби діагностики якості фундаментальної підготовки мають ряд істотних недоліків і обмежень. Це веде до нівелювання і зрівняння всіх студентів як особистостей і як майбутніх фахівців.

Результати екзаменаційних сесій, дані тестового контролю та періодичні опитування студентів під час практичних та лабораторних робіт показали неадекватність оціночного рівня засвоєння знань студентів протягом семестру рівню знань на іспиті. Студенти, які проявляли ініціативу в навчанні протягом семестру, показували добрі проміжні результати під час опитування в аудиторії, вчасно і на достатньо високому рівні виконували домашні та розрахунково-графічні роботи, під час іспиту або тестового контролю в кінці семестру несподівано виявляли слабкі результати. І навпаки, слабкі студенти, як правило, під час тестового контролю показували результати, що значно перевищували рівень їх праці протягом семестру.

До переходу вищої освіти України на ступеневу систему фундаментальна підготовка спеціаліста закінчувалася в межах 2-3-го курсів і переходила в загальнотехнічну та спеціальну підготовки, тобто вона мала закінчений характер і її основною метою було сформувати тверді знання та навички, які потім використовувалися при вивченні дисциплін загальнотехнічного та спеціального циклів. Отже, фундаментальна підготовка носила детермінований характер і її мало вистачити на все життя.

Зміни, що відбуваються в суспільному, економічному, політичному та науковому житті нашої країни, ставлять нові вимоги як до освітньої системи в цілому, так і до фундаментальної підготовки зокрема. Старі критерії та форми контролю знань утрачають своє значення.

Якість освіти пов'язана з результатами навчання, підпорядкована досягненню поставленої мети і визначається Державним стандартом відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня фахівців, який згідно з нормативним документом є критерієм досконалості, еталоном для оцінювання рівнів освіти, закладів, курсів, посвідчень, вмінь і знань тощо.

Для оцінки дійсного рівня розвитку навчального процесу в цілому або його компонентів необхідно мати досить строгую модель його оптимального стану, що виражає певні залежності в з'ясуванні причин перебування в певному стані та обґрунтуванні взаємозалежності складових навчального процесу.

Навчання не може бути повноцінним без регулярної і об'єктивної інформації про те, як студенти засвоюють матеріал, застосовують отримані знання для розв'язку практичних задач. Завдяки контролю знань між студентом і викладачем устанавлюється зворотний зв'язок, який дозволяє оцінити динаміку засвоєння навчального матеріалу, дійсний рівень оволодіння системою знань, вмінь і навичок і на основі їхнього аналізу вносити відповідні корективи в організацію навчального процесу.

Професорсько-викладацький склад вищої технічної школи традиційно формується за рахунок найбільш талановитих випускників аспірантури, наукових співробітників та досвідчених спеціалістів-практиків із промисловості. На жаль, при такій комплектації професорсько-викладацького складу з трьох найбільш важливих складових викладацької діяльності (науково-предметної, психолого-педагогічної та культурно-освітньої) формується тільки науково-предметний компонент. Викладачі вищої технічної школи, як правило, не володіють необхідними знаннями в області психології та педагогіки, сучасними методами, засобами та технологіями навчання. Крім того, інтенсивний розвиток системи дистанційного навчання, введення нових педагогічних технологій навчання збільшує потребу у висококваліфікованих викладачах. Все це зумовлює необхідність викладання психолого-педагогічних наук для аспірантів вищої технічної школи. Студентам вищої технічної школи психолого-педагогічні науки викладають недавно, наприклад, у Національному авіаційному університеті (НАУ) з 2000 р. Кафедра педагогіки і психології професійної освіти НАУ в 2002 р. розпочала роботу курсів підвищення рівня педагогічної підготовки викладачів. Цикл лекцій вже прослухала перша група викладачів. Проте всім викладачам вищої технічної школи необхідно докласти ще багато зусиль, щоб у роботі зі студентами утверджувалися засади довіри, взаємоповаги, толерантності, співпраці, допомоги, підтримки, які фокусуються на індивідуальній роботі і нових технологіях навчання.

Важливими аспектами контролю якості фундаментальної підготовки бакалаврів вищої технічної школи є критерії побудови тестів, їх об'єктивність, надійність, валідність, точність, обмеження суб'єктивних дій викладача на результат педагогічного вимірювання, з одного боку, та на психофізіологічні особливості особистості кожного студента, з іншого боку.

У психолого-педагогічній літературі цій проблемі приділялась увага в роботах В.А. Якуніна [1], І.П. Підласого [2]. За кордоном питання психологічних особливостей тестування розглядалось у працях педагогів і психологів Дж. Міллера, Дж. Мака, В. Ханта, Р.Тайлера [3]. За ініціативою Р. Тайлера була розроблена програма NAEP (National Assessment of Educational Progress), яка з 1983 р. впроваджується Національною службою з тестування в освіті ETS (Educational Testing Service), утвореною Фондом Карнегі з розвитку освіти та Екзаменаційною радою по вступу до коледжів. Одним з основних напрямів роботи ETS є дослідження проблем теорії та практики педагогічного вимірювання в системі освіти, а також впливу зовнішніх факторів на реалізацію психофізіологічних можливостей студентів. Більшість спеціалістів із проблем тестування вважають, що "при правильному використанні тести допомагають як викладачам, так і учням. А при неправильному – вони можуть загальмувати процес навчання" [4, с. 71].

Отже, для побудови адекватної системи контролю знань та оцінювання якості фундаментальної підготовки майбутніх бакалаврів важливо знати здібності та психофізіологічні особливості кожного студента.

Психологи вважають, що основою, на якій будується особистість людини, є темперамент. Згідно з психологічними характеристиками розрізняють такі типи темпераменту людини: холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік. Тип темпераменту за І.П. Павловим обумовлений властивостями нервових процесів збудження та гальмування і їх різними сполученнями. Виділяють такі три властивості:

- здібність нервової системи витримувати сильні збудники, яка характеризується витривалістю та працездатністю нервових клітин;
- урівноваженість, яка характеризується співвідношенням процесів збудження та гальмування;
- рухливість як показник швидкої зміни процесів збудження та гальмування.

Комбінація цих властивостей породжує різні типи темпераменту:

- холерика – сильного, неврівноваженого, рухливого;
- сангвініка – сильного, врівноваженого, рухливого;
- флегматика – сильного, врівноваженого, інертного;
- меланхоліка – слабкого, неврівноваженого, інертного.

Викладачу вищої школи необхідно знати, як згідно зі своїм темпераментом буде поводити себе студент під час іспиту чи тестування [5]:

- холерик активно наступає на викладача, навіть якщо дечого не знає;
- сангвінік намагається прихилити до себе викладача, знаючи його слабості і хобі, та перевести розмову в іншу площину;
- флегматик скаже, що цього не знає, попросить запитати що-небудь ще і дати час подумати;
- меланхолік тремтить, хвилюється, збивається з думки, може взагалі відмовитися відповідати і втекти.

Отже, розпочинаючи роботу зі студентами доцільно, на нашу думку, крім вхідного контролю знань, необхідних для вивчення певної дисципліни фундаментальної підготовки, проводити ще й психологічне тестування, необхідне для вивчення індивідуальних особливостей студентів, що допоможе знайти індивідуальний підхід до кожного студента, дасть змогу зрозуміти його поведінку і можливості. Психологи та педагоги відмічають, що для успішного навчання і оволодіння певною кваліфікацією студент повинен мати комплекс психофізіологічних якостей, які можна розвинути (або недорозвинути) чи пригасити, але створити чи виховати не можна, оскільки вони визначаються генотипом людини. Виходячи з психологічних принципів, психологи пропонують певні підходи до представників відповідних темпераментів.

Принцип підходу до холерика “ні хвилини спокою” спирається на використанні його позитивних якостей (енергійності, захопленості, пристрасності, рухливості, цілеспрямованості) і нейтралізацію негативних якостей (запальності, агресивності, невитриманості, нетерпеливості, конфліктності). Холерик весь час має бути зайнятий ділом, інакше він свою активність спрямує на колектив і може розкласти його із середини.

Підхід до сангвініка “довіряй, але перевіряй” має позитивні (життєрадісність, захопленість, чуйність, товарицькість) і негативні (схильність до зазнайства, розкиданість, легковажність, поверховість, зверхтоварицькість і ненадійність) якості. Мила людина сангвінік завжди обіцяє, щоб не образити людину, але далеко не завжди виконує обіцянку, тому його необхідно контролювати, виконав він свою обіцянку чи ні.

Підхід до флегматика “не квап” має позитивні (стійкість, постійність, активність, терпеливість, самовладання, надійність) та негативні (повільність, байдужність, “товстошкірність”, сухість) якості. Головне, що флегматик не може працювати за браком часу, йому потрібен індивідуальний темп, тому його не можна підганяти, він сам розрахує свій час і виконає справу.

Девіз для меланхоліка “не нашкодь” також має свої позитивні (висока чутливість, м’якість, людяність, доброзичливість, здатність до співчуття) і негативні (низька працездатність, помисливість, ранимість, замкнутість, сором’язливість) якості. На меланхоліка не можна кричати, давати різкі та жорсткі вказівки, оскільки він дуже ранимий і чутливий до слів та інтонацій.

Крім цього, у структурі характеру студента виділяються чотири групи рис, що виражають відношення особистості до певної діяльності: відношення до навчання і праці, відношення до інших людей, відношення до самого себе, відношення до речей. Виходячи із структури особистості люди думають по-різному, і розходження відповідають трьом загальним сферам сенсорного досвіду – візуальному, аудіальному і кінестетичному. При цьому для візуального типу вся інформація, що сприймається, подається у вигляді яскравих картин, зорових образів. Аудіальний тип характеризується запам’ятовуванням слухової інформації. При відтворенні люди цього типу начебто чують необхідну інформацію. Кінестетичний тип людей найкраще запам’ятовує відчуття, рух. При відтворенні інформації люди цього типу спочатку начебто відтворюють рухи і відчуття тіла. Зазвичай кожна людина володіє всіма видами спогадів, але, як правило, одна з трьох розглянутих систем уявлення свідомості інформації розвинута краще інших.

Оскільки навчальний процес, починаючи з передачі викладачем навчальної інформації, формування умінь, навичок, особистих якостей і закінчуючи процесом контролю якості відповідної підготовки або навчальної дисципліни, відбувається як процес групового спілкування, важливо виділяти головні сторони спілкування: комунікативну, інтерактивну і перцептивну (соціально-перцептивну). У педагогічному процесі, насамперед, проявляється комунікативна сторона спілкування як обмін інформацією, оскільки викладач передає студентам різні відомості, ділиться своїми планами, ідеями. При цьому відбувається обмін інформацією, тобто у комунікативному процесі об'єднується діяльність, спілкування і пізнання. Інтерактивна сторона спілкування пов'язана з організацією спільної діяльності викладача і студента, їх взаємодії. Перцептивна сторона спілкування включає до себе формування суб'єктом спілкування образу іншої людини, тобто розуміння викладачем психологічних рис, особливостей поведінки студента спілкування.

Отже, викладач вищої школи має знати й враховувати темперамент своїх студентів, особливості їх головних сфер сенсорного досвіду, що буде запорукою його плідної праці і сприятиме активізації навчального процесу в цілому. Стосовно до оцінювання якості знань фундаментальної підготовки необхідно враховувати, що позитивна оцінка дуже важлива, оскільки студент першого, другого курсу прагне до визнання своєї особистості в колективі, тому всяке заохочення для нього є ствердженням авторитету й активізації. Негативна оцінка, як покарання, може втілити позитивний вплив лише у разі винесення її з повною підставою, тактично, з врахуванням ситуації і стану людини, його темпераменту й характеру. Лише у цьому випадку, на нашу думку, функція контролю сприяє розвитку особистості, вихованню волі, характеру, дисципліни, навичок систематичної самостійної праці, мотиваційної сфери, пам'яті, мислення, інтересів, пізнавальної активності. Урахування викладачем психофізіологічних особливостей студента сприятиме активізації прогностично-методичної функції контролю як категорії дидактики, що забезпечує формування шляхів удосконалення процесу навчання та можливість передбачити його результати.

Під час підготовки сучасного бакалавра необхідно встановити тісну взаємодію предметного, професійного та інструментального змісту різних дисциплін, що забезпечить наступність у навчанні, на всіх етапах створити умови для цілеспрямованого засвоєння дисциплін фундаментальної підготовки.

І.А. Зязюн, підкреслюючи необхідність упровадження нових технологій викладання і контролю навчального матеріалу зауважує, що "на перший план переміщуються такі форми діяльності педагога, як розробка індивідуальних стратегій учіння" [6, с. 22].

Отже, для кожного студента потрібно визначити, враховуючи його психолого-фізіологічні характеристики, свій час, частоту і форму контролю якості навчання (див. таблицю).

Залежність форм контролю від психологічних особливостей особистості

Тип темпераменту	Форми контролю протягом семестру		
	Візуальний тип	Аудіальний тип	Кінестетичний тип
Холерик	Поточний + відсрочений, тестовий	Поточний + відсрочений, усне опитування	Поточний + відсрочений, письмовий
Сангвінік	Поточно-вибірковий, узагальнюючий, тестовий	Поточно-вибірковий, узагальнюючий, усне опитування	Поточно-вибірковий, узагальнюючий, письмовий
Флегматик	Завершуючий, письмовий	Завершуючий, усне опитування	Завершуючий, письмовий
Меланхолік	Поточно-вибірковий, письмовий	Поточно-вибірковий, усне опитування	Поточно-вибірковий, письмовий

У результаті проведеного аналізу психофізіологічних особливостей особистості нами запропоновані зазначені види контролю якості фундаментальної підготовки бакалаврів у вищій технічній школі.

